

۱۵۱۳۰۵۵

سہیر اندیشہ علوی در نہج البلاغہ

بزمیر حقوق و تکریم انسان»

احمد اسلامی

انتشارات شهر هنر

۱۳۹۷

سرشناسه	اسلامی، احمد، ۱۳۳۳ -
عنوان قرارداد	نهج البلاغه. برگزیده. شرح
عنوان و نام پدید آور	سپهر اندیشه علوی در نهج البلاغه: «تضمین و تکرین انسان»/ احمد اسلامی؛ ناظر فنی و کیفی کامران شاهرخ همدانی.
مشخصات نشر	تهران: شهر هنر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۱۲۴ ص.؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	978-600-97940-1-0:
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۸۹.
یادداشت	: چاپ دوم.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۰۹].
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - نقد و تفسیر
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol-Balagheh - Criticism and interpretation:
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - اخلاق
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol-Balagheh - Ethics
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - دینداری
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol-Balagheh - Religion
شناسه افزوده	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه. برگزیده. شرح.
رده بندی کنگره	۱۳۹۶: ۱۵۱/۴۲۳/۳۸ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۹۵۱۵:
شماره کتابشناسی ملی	۰۷۶۴۸۴۰:

انتشارات شهر هنر

نام کتاب: سپهر اندیشه علوی در نهج البلاغه «تضمین حقوق و تکریم انسان»

نویسنده: احمد اسلامی

ناظر فنی و کیفی: کامران شاهرخ همدانی

طرح جلد: علیرضا اسماعیلی

حروفچینی: شبستری

چاپ و صحافی: مهران

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

حق چاپ محفوظ است.

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

تهران - صندوق پستی ۷۴۸-۱۴۱۹۶

تلفن: ۶۶۹۳۵۶۱۵ همراه: ۹۱۲۳۶۶۱۲۵۹

فهرست مطالب

۷	پیش‌گفتار
۱۱	فصل اول: تمهید به مثابه گذار به شهروند عقلانی
۱۳	گفتار یکم: قانون اساسی و مذهب و مشروعیت دولت شهر نبوی
۲۳	گفتار دوم: شهروندان مدرن و چشم‌انداز نظام اندیشگی امام علی (ع)
۳۳	گفتار سوم: نهادهای عمومی در ساختار نظام سیاسی با تأکید بر نهج البلاغه
۴۱	گفتار چهارم: اخلاق، با هدف بارخوب شهروند خود سالار
۵۳	گفتار پنجم: عرفان و حقوق بشر را بیاور گفتار امام علی (ع)
۵۶	فصل دوم: مدل‌واره‌ها در نظام اندیشه سوسی
۶۱	۱. یکتایی حق و همسانی خلق در حقوق
۶۳	۲. هم‌گوهری و حرمت حقوق انسانی
۶۷	۳. دموکراسی: رأی اکثریت و حق اقلیت
۷۳	۴. حق بر سیستم یاری در نظام دولت-ملت
۷۷	۵. آزادی، سرشت و سرنوشت
۸۱	۶. سازه حق و عدالت مساواتی
۹۱	۷. شهروندی ملی و نظم حقوقی فراگیر
۹۷	۸. حقوق بشر به مثابه سند چشم‌انداز
۱۰۳	۹. بایسته‌های اخلاقی حق
۱۰۷	کتابنامه بخش ۱ و ۲
۱۱۳	پیوست‌ها

پیش‌گفتار

شهر، شهروند، حقوق شهروندی، گرچه در داوری‌های آکادمیک، فرایافتی تازه به شمار رفته و می‌رود. این چشم‌انداز از نوآوردهای روزگار مدرنیته دانسته شده و می‌شود، اما درونمایه‌ای دیرپا داشته و در تاریخ تمدن بشر از پیشینه و تباری برخوردار است و جای پای آن در ژرف تاریخ می‌توان نگریست و گواهی کرد.

و به سخن دیگر، حقوق (در برابر حلیا) گرچه فرنامی و نیز ساختاری از گونه ادبیات مدرن دارد، اما نمودگار اندیشه‌ای است که ریشه در ژرف هستی و پیشینه‌ای به درازای تاریخ انسان اجتماعی دارد و از راه آن رادر زبان و ادبیات کهن ملت‌هایی که - گرچه در ابتدایی‌ترین شکل، اما - دست‌اندرکار مدل‌سازی و پایه‌گذاری سازمان حکومتی گشتند، به آسانی می‌توان جستجو کرد. بیانیه حقوق بشر کورش هخامنشی و نیز برنشته‌های فلاسفه یونان باستان و دیگر الواح بازمانده از سده‌های پیش از میلاد، نمونه‌های نمادینی هستند که می‌توان از آنها یاد کرد و بدانها استناد نمود.

«حقوق بشر» گزارشی نوین از حقوق طبیعی و نیز از حقوق فطری انسان‌ها دارد و بدین روی ردپای اندیشه حقوق بشر را در ادبیات و حیانی و پیراوحیانی به روشنی می‌توان گواهی کرد. «حق الناس» سازه کهنی است که در ادبیات و حیانی و پیراوحیانی بر همان درون‌مایه‌ای تأکید دارد که در ادبیات مدرن «حقوق بشر»

خواننده و نامیده می‌شود و بیشترین زمینه آن هم مناسبات و روابط انسانی و مدنی دولت-ملت می‌باشد. حق حیات و حق کرامت انسانی، حق احترام برابر بر پایه آن دو حق، حق آزادی و آگاهی، حق امنیت و آسایش، حق برخورداری از حق پیشرفت و نیز احترام به حق جامعه در برخورداری از مساعدت مسئولان و... نمونه‌ای از حقوقی هستند که با فراوانی در متون یادشده به چشم می‌خورند و قابل بازیافت هستند و در این میان «نهج البلاغه» به عنوان یک متن کهن از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

نکته‌ای که در این میان مهم است و احیاناً در پرده فراموشی مانده است، «فلسفه حقوق بشر» و «حقوق شهروندی» است.

به نظر می‌رسد که آن همه تأکید بر حقوق، با هدف بازخورد «انسان خودسالار و شهروند عقلا» مورد توجه گرفته و می‌گیرد، نکته‌ای که گرچه در عصر نوزایش و در دوره مدرنیته مورد توجه تصریح قرار گرفته، ولی پیشینه آن در اندیشه و در ادبیات امام علی (ع) به روشنی و به آسانی قابل رصد و ردیابی است. مجموعه پیشاروی تلافی این رابطه و راستا دارد که در قالب «پاره‌جستار»هایی تقدیم می‌شود.

این مجموعه در دو فصل ساماندهی شده است:

در فصل اول - گذشته از گفتار یکم که نیم گاهی است به ابتکار پیامبر مبنی بر تجربه «نخستین قانون اساسی» در تاریخ اسلام و سلسله بیان گفتارهای دوم تا پنجم با تأکید بر محوریت «شهروندی و حقوق شهروندی» در واقع کندوکاوی است در سبک و سلوک نظری و عملی امام علی (ع) که در قالب جستارها مستند به نهج البلاغه بازخوانی شده است.

در فصل دوم با عنوان «مدل‌واره‌ها در نظام اندیشگی امام علی (ع)» چنانکه به اشاره آمده است، بر آن است تا نشان دهد که در لابلای خطبه‌ها، نامه‌ها و سخنان کوتاه امام در نهج البلاغه، گزاره‌هایی آمده است که به مثابه «اصول موضوعه» در اندیشه علوی است. این گزاره‌ها که «داربست و چارچوب» اندیشه امام را گزارش کرده و نشان می‌دهد، به دلیل برخورداری از پایه و مایه عقلی و

فلسفی — در صورت سازمان‌یابی و سازمان‌گیری — می‌تواند چنان «مدل‌واره و یا پارادایم» دستگاه فکری امام تعبیر و تعریف شود.

در این فصل نیز با تأکید بر محوریت «شهروندی و حقوق شهروندی، به نمونه‌هایی از این «مدل‌واره‌ها» پرداخته شده است.

یادآوری می‌شود که در پایان این مجموعه از مجموع متونی که در متن مورد استفاده و یا ارجاع قرار گرفته، دو متن عیناً به زبان اصلی آورده شده است تا کار مراجعه به ای خاندان آسان‌تر شود زیرا تمامی این دو متن در این مجموعه مورد استفاده و یا ارجاع قرار گرفته است.

این دو متن عبارتند از:

۱. متن قرآنی با ابتکار پیامبر و در راستای «تأمین وحدت ملی» بین پیامبر و مسلمانان از یک سو و دیگران — از قبایل، طوایف و مذاهب — از سوی دیگر با عنوان «پیمان نامه صلح مدینه» بسته شد.

این متن که مربوط است به گفتار پیام از فصل اول از نخستین ابتکارات و اتفاقات حضور پیامبر در یثرب، در متن دوم، خطبه ۲۱۶/۲۰۷ نهج البلاغه است.

این خطبه که دارای درونمایه «حقوق»^۴ است و در بحرانی‌ترین بازه حیات سیاسی امام علی (ع) یعنی در غوغای پیدایش و جهش‌خواهی و در بحبوحه جنگ صفین ایراد شده است، مربوط است به فصل دوم و بویژه مقاله نهم.